

РЕПЕРТОАРНА ПОЛИТИКА НА ХОР „БОДРА СМЯНА“ В ПЕРИОДА 40-me – 70-me ГОДИНИ НА ХХ ВЕК

ИВА ГЕОРГИЕВА³⁴

THE REPERTOIRE OF BODRA SMYANA CHOIR IN THE 40^S – 70^S OF THE 20TH CENTURY

IVA GEORGIEVA³⁵

Резюме: В историята на хор „Бодра смяна“ под диригентството на Бончо Бочев се очертават три етапа, през които настъпват плавни изменения в репертоарната политика на хора. Централно място заемат българските композитори, най-вече съвременните. През различните етапи от своето развитие хорът изпълнява песни от композиторите сподвижници на хора: Добри Христов, Светослав Обретенов, Любомир Пипков, Георги Димитров, Димитър Петков, Тодор Попов и други. Кръгът на чуждите автори, отначало предимно руски и славянски, постепенно обхваща западната класика и пред-класика: Монтеверди, Перголези, Бах, Бела Барток, Золтан Кодай, Кабалевски и др. Включвайки разнообразни по жанр и тематично съдържание творби, успешната репертоарна политика на Бончо Бочев издига хора на световно ниво.

Ключови думи: репертоар, хорова музика, музикално образowanie, диригентски метод

³⁴ Ива Георгиева. Редовен докторант в ИИИЗк при БАН с научен ръководител доц. д-р Росица Драганова (e-mail: ivayancheva@gmail.com)

³⁵ Iva Georgieva. Regular PhD student at the Institute of Art Studies, BAS with scientific head Assoc. Prof. Rossitsa Draganova, PhD (e-mail: ivayancheva@gmail.com)

Summary: In the history of „Bodra Smyana“ choir, conducted by Boncho Bochev, there are three stages, during which some smooth changes are noticed in the repertoire of the choir. The Bulgarian composers, mostly contemporary, occupy a central place. During the different stages of its development, the choir performs songs by the composers involved in the choral work: Dobri Hristov, Svetoslav Obretenov, Lyubomir Pipkov, Georgi Dimitrov, Dimitar Petkov, Todor Popov and others. The circle of foreign authors, at first predominantly Russian and Slavic, gradually encompasses the western classics and pre-classics: Monteverdi, Pergolesi, Bach, Bela Bartok, Zoltan Kodaly, Kabalevsky and others. Including varied genre and thematic content, Boncho Bochev's successful repertoire policy is raising the choir on a world level.

Keywords: repertoire, choral music, musical education, conducting method

В текста се коментира репертоарната политика на хор „Бодра смяна“ в периода от 40-те до 70-те години на ХХ век – време, в което името на състава неизменно се свързва с личността и делото на Бончо Бочев (1899-1975).

През учебната 1934/35 г. Бончо Бочев преподава в Пета софийска прогимназия „Антим I“, където създава малка вокална формация с идеята да се изгради детски хор от типа на известните тогава в Западна Европа [Бочев 1975, с. 7]. Изпълнителското ниво на неговите възпитаници се откроява бързо и това става причина в печата да се появят статии, апелиращи към създаването на представителен детски хор в столицата, т.е. хор, в който да участват подбрани деца от всички софийски училища [Зидаров 1940, с. 2; Бояджиев 1940, с. 6].

Освен от българските си колеги Борис Тричков, Георги Димитров и Добри Христов, подкрепа в тази посока Бончо Бочев получава и от Август Шулигой – диригент на словенския детски хор „Търбовленско славейче“. През 1939 г. словенските деца гостуват в България и техният ръководител се запознава и работи с Бон-

чо Бочев [Бояджиев 1967, с. 26]. Сътрудничеството между двамата дава бързи резултати и още на следващата година Крум Бояджиев нарича формацията на Бончо Бочев „Софийските славейчета“ в рецензия за концерт на хора [Бояджиев 1940, с. 6]. Това име се възприема впоследствие и от Добри Христов, който става официалния „кръстник на хора“ по време на честването на 65-годишнината му и 45-годишнината от общественно-музикалната му дейност [Беливанова 1989, с. 35]. Сътрудничеството на Бончо Бочев с българските композитори е основна задача на хора през цялата му история.

„Софийските славейчета“ изнасят концерти предимно в зала „България“ и Радио София. Децата за пръв път излизат на сцената на Софийската опера през 1939/40 г., когато Петър Райчев поставя „Кармен“ [Найденов 1957, с. 14]. Оттогава участието на детски хор става необходимост за постановките в операта и следват участия на славейчетата в „Тоска“, „Вертер“ и „Борис Годунов“.

Годината 1947 се приема за година на основаване на хора – вече с името „Бодра смяна“, и с нови художествени задачи. Създават се условия на работа, които предполагат налагането на репертоарна политика на хора, свързана не само с промените на новото време, но и с естетическите и педагогическите търсения на Бончо Бочев, с неговия диригентски метод.

Репертоарът на „Бодра смяна“ търпи промени през годините и те могат да бъдат обяснени и обобщени в разграничаването на отделни етапи в историята на хора. През 1967 г. Агапия Баларева откроява съществено развитие на хора през десетилетие и предлага следната периодизация: *„С оглед проблемите в репертоара, в живота на „Бодра смяна“ се наблюдават два периода: първият – от основаването на хора до 1957 г., и вторият – от 1957 г. до наши дни. Между тези периоди рязка граница няма, защото развитието на пионерския състав е постоянен и постепенен процес. Но ако се съпоставят характерните белези в постиженията на „Бодра смяна“ през първите години от съществуването му с тези от последните, подобно периодизиране става възможно.“* [Баларева 1967, с. 11].

Основателно е да се съгласим с така предложената периодизация, като в допълнение систематизираме факторите, които повлияват съществено върху работата на хора и репертоарната политика, а именно:

- ново композиторско творчество;
- установяващи се нови сътрудничества с други състави;
- увеличаващ се брой концерти и задгранични турнета;
- звукозаписната дейност и т.н.

Към така предложената периодизация следва да добавим и последния етап от развитието на хора под диригентството на Бончо Бочев: от 1967 г. до 1972 г., когато приключва неговата активна творческа работа. След този период ръководството се поема от Лиляна Бочева.

Задачата, която си поставя Бончо Бочев през първия период от развитието на хора (40-те – 50-те г. на XX век), е „Бодра смяна“ да се оформи в хорово-певческа школа, като набляга на солфеджните занятия. Опитът със „Софийските славейчета“ показва, че съчетаването на хоровата работа с нотната грамотност разкрива големи възможности за натрупване на разнообразен репертоар.

През първите години се пеят детски песни и голям дял руски и съветски песни. „Бодра смяна“ стъпва върху репертоара на „Софийските славейчета“. Парашкев Хаджиев пояснява, че „Бодра смяна“ наследява 27 песни от „Софийските славейчета“ [Хаджиев, 1967, с. 35]. Сред тях са: „Родино мила“ и „Майчина песен“ от Борис Тричков, „Тих ветрец вей“, „Планино Пирин“, „Дафино вино“, „С лодка по море“ и „Здравче цвете“ от Добри Христов, „Конче вода, мамо“, „Кукувичка“, „Хубава си, татковино“, „Дядо и мечка“ и „Марш на българите“ от Георги Димитров, „Тракийски кумир“ от Павел Стефанов и други.

Има и песни на „Софийските славейчета“, които не стават част от репертоара на „Бодра смяна“, най-често заради промените се обществено-политически условия. Такива са например: Добри Христов – „Святий Боже“, Емануил Манолов – „Химн на Царя“, както и Вебер – „Ехо“, Абт – „Аве Мария“, Бетховен – „Слава на Твореца“. Тези композиции не са открития на Бончо Бочев и

не допринасят за формирането на характерен облик на хора или вероятно вече не отговарят на художествените задачи.

Бончо Бочев подбира голяма част от репертоара съобразно предстоящите участия. Поддържането на репертоар с разнообразна тематика позволява по-бърза подготовка за изяви по най-различни поводи. В по-късните етапи репертоарната политика се стреми да премахне евентуалното еднообразие, произтичащо от преповтарянето на едни и същи песни.

От училищните песни от този период трайно място в репертоара на „Бодра смяна“ заемат „Хубава си, татковино“ от Емануил Манолов, „Върви, народе възродени“, „Сладкопойна чучулига“, „Зимна вечер“ от Панайот Пипков, и други.

Повечето от българските и съветски масови песни, характерни за времето, носят атмосфера на устременост и възторженост, възприемана лесно от малките певци. Събитията около Девети септември дават отражение в песни от репертоара на „Бодра смяна“, като „Песен за Партията“ от Филип Кутев; „На стража“ – Тодор Попов; „Републико наша, здравей“ и „Трактор“ – Георги Димитров; „Радостна песен за Републиката“, „Химн на българските въстаници“ и „Химн на Девети септември“ – Любомир Пипков; „Бий врага“, „Вий жертва паднахте“, „Димитровско племе“ – Светослав Обретенов; „Песен за пионерската чест“ – Петър Ступел; „Страж на мира“ и „Бригадирски марш“ – Асен Карастоянов; „Марш на септемврийчетата“ – Александър Райчев и прочие. Написват и отпечатват цели сборници от детски песни Петър Бояджиев, Мара Петрова, Михаил Шекерджиев, Крум Бояджиев, Кирил Цибулка и други.

„Бодра смяна“ постига силно въздействащи изпълнения на композиции, които изискват особена музикалност и певческа техника. Тези от тях, които остават задълго в репертоара на хора, са: „Люлки-вейки-полюлейки“ – Ф. Кутев; „Нани ми, нани, Дамянчо“ и „Жълта пеперуда“ – Л. Пипков; „Коза пелин нече пасе“ и „Конче вода“ – Г. Димитров; „Изпращане“, „Дружба край морето“, „Младешка пролетна“ и „Наш Кръстан“ – Т. Попов; „Бисерна река“ и „Гайдар“ – Св. Обретенов; „Ружо, бяла ружо“ – Хр. Тодоров; „Пе-

сен на пътешествениците“ и „Перунико“ – П. Хаджиев; „Часовоят и катеричката“ – В. Стоянов; „Люлчина“ – Филс/Моцарт; „Репетиция за концерт“ – Моцарт; „Приспивна песен в буря“ и „Вечер“ – Чайковски; „Колокольчики“ – Анцев; „Ой, туманы мои“ и „Наша сила“ – Захаров.

Междувременно оперният състав от „Бодра смяна“ се развива бързо и успява да откликне на постоянно растящите нужди от детски хорове и групи. Този състав участва в „Борис Годунов“, „Дама-пика“, „Момчил“, „Вълшебната флейта“, „Тоска“ и „Бохеми“. През есента на 1953 г. част от състава, участващ в „Момчил“ и „Борис Годунов“, гостува със Софийската опера в Москва [Соколов 1979, с. 59].

През 1955/56 г., в самия край на първия етап от историята на „Бодра смяна“, освен големия и отборния състав, се формира и трети, наречен „Хор на малките“, който има свой специален репертоар: „Приказка“ – Добри Христов, „Прела баба“ – М. Кочев, „Сварила баба чорбица“ – Св. Обретенов, „Жабешки концерт“ – Хр. Илиев, „Грижовна майка“ – Др. Тумангелов, „Дете и птичка“ – обр. Й. Хайм и други.

При отбелязване на 10-годишнината на „Бодра смяна“ в колектива са напълно оформени 5 състава: цял състав, в който влизат всички 230 деца, които тогава пеят; два състава, напълно равностойни по качества, получени от разделянето на целия хор на две смени; отборен състав от около 100 деца, подбрани между най-подготвените и гласовити хористи, и „Хор на малките“. Всеки от съставите има песни с определена трудност и тематика, съобразени с възрастта на децата и натрупания певчески опит.

Ако през първото десетилетие „Бодра смяна“ се утвърждава като представителен хор, през второто си десетилетие „Бодра смяна“ се доказва и като методически център. Занятията се посещават от диригенти на детски хорове, хористи и музикални педагози, проявяващи интерес към метода на Бончо Бочев, от композитори и поети. Преподавателят по солфеж Ивелин Димитров съобразява изцяло своята работа с обновяващия се репертоар в хора и все по-често използва откъси от ренесансова и барокова музика

в своите уроци. Демонстрациите с групи деца в страната и в чужбина предизвикват възхищение: бодросменците пеят двугласи и тригласи на прима виста!

През второто десетилетие на „Бодра смяна“ се осъществяват големи концертни задачи, както и важни турнета в страната и в чужбина. Децата участват в предавания по радиото и телевизията, в прегледите на Съюза на българските композитори, записват грамофонни плочи. Продължават и участията в Софийската опера: в „Кармен“, „Борис Годунов“, „Тоска“, „Бохеми“, „Момчил“, „Вълшебната флейта“, а вече и в „Ивайло“, „Дама пика“, „Отело“, „Турандот“, „Антигона 43“. Това изисква подготовка на много обемен и стилово разнообразен репертоар.

Утвърденият кръг от изпълнявани автори включва: Добри Христов, Филип Кутев, Тодор Попов, Георги Димитров, Любомир Пипков, Светослав Обретенов, Димитър Петков, Парашкев Хаджиев, Петър Ступел, Александър Райчев, Асен Карастоянов и други. Някои от тях пишат специално за „Бодра смяна“. Други правят преработка на свои песни: Л. Пипков – на „Нани ми, нани, Дамянчо“ и П. Владигеров – на „Грозданка и арапчето“. Все по-често започват да се срещат и нови имена: Константин Илиев, Александър Попов, Бенцион Елиезер, Ивелин Димитров, Красимир Кюркчийски, Александър Йосифов.

От чуждите композитори са застъпени Орlando ди Ласо, Монтеверди, Антонио Лоти, Перголези, Бах, Моцарт, Шуберт, Дебюси, Кодай, Глинка, Чайковски, Дунаевски, Монюшко, Мураделли, Готовац, Кабалевски, Шchedрин и други.

Новото в репертоарната политика е увеличаването на дяла на класиката – западна и руска – и интереса към по-ранна, ренесансова и барокова музика. Хорът усвоява полифонични образци: „Ola, o che bon escho“ – Орlando ди Ласо, „Pueri Hebraeorum“ – Палестрина, „Vere languores nostros“ – Антонио Лоти, „Tristis est anima mea“ – Джовани Батиста Мартини, и други. Съвместно със Софийския камерен оркестър с диригент Васил Казанджиев (днес „Софийски солисти“) „Бодра смяна“ пее творби, малко познати в България, като „Stabat mater“ от Перголези, Шест мадригала от

Монтеверди, части из Високата меса на Бах.

В края на 60-те и началото на 70-те години хорът вече има натрупан огромен репертоар. Българските и задграничните слушатели познават колектива и от грамофонните му плочи (пет от Балкантон, две от Москва и една от Берлин), от радио и телевизионните предавания, от късометражния филм „Пее „Бодра смяна“.

В концертните програми се балансира съотношението между „стари“ и „нови“ песни, както и делът на български и чужди песни, на съвременни и по-стари заглавия. Късно навлизат, но заемат трайно място в репертоара на „Бодра смяна“ съвременните автори Барток, Бритън, Онегер, Прокофиев, Хренников, Блантер, Раухвергер, Хачатурян. Кореспонденцията на Бончо Бочев свидетелства, че Бритън е един от авторите, които посвещават свои творби на този хор [Беливанова 2001, с. 57].

Репертоарните промени се забелязват и настъпва времето на международно признание. Все по-често в чуждестранната музикална критика се срещат високи оценки за „Бодра смяна“³⁶. През 1968 г. хорът получава диплом в Лондон за най-добър хор в света, на организирания от радио ВВС анонимен конкурс за най-добро хорово изпълнение „Нека пеят народите“³⁷.

През учебната 1969/70 хорът посреща композитора Дмитрий Кабалеvски. Съвместно с оркестъра на БРТ, БХК „Св. Обретенoв“ и солисти от СССР, на 23 септември е изпълнен неговият „Реквием“. Следва изпълнение и на друго ораториално заглавие – „Песен за горите“ от Дмитрий Шостакович, на концерта в чест на 70-годишнината на Бончо Бочев на 16 декември 1969 г. заедно със Софийската филхармония под диригентството на Васил Стефанов [Соколов 1979, с. 84]. Съвместната работа с други състави добавя в репертоара на „Бодра смяна“ големи форми като: „Оратория за нашето време“ от Л. Пипков, кантатата „Възпев на природата“ от Г. Димитров, „Кантата за Сталин“ от А. Александрoв, „Missa brevis“ от Бритън и други.

³⁶ Вж. [Златната книга. Хор „Бодра смяна“]

³⁷ [Награди на Хор „Бодра смяна“, с. 40]

Репертоарната политика изисква разнообразие в тематиката: това е предпоставка не само за успешни концерти, но и за поддържането на интереса на децата към песента. Хористите пеят песни за природата, за народните традиции, за семейството, за мира, за приятелството и т.н. Като истински артисти, малките певци пресъздават богата палитра от образи в песни с най-различен характер: весели и подвижни („Блян“ от П. Хаджиев), лирични („Есенни пейзажи“ – В. Тормис), хумористични („Ана-мързелана“ – Г. Димитров). Жанрово претворяват полка („Пионерска полка“ – П. Ступел), валс („Фестивален валс“ – Т. Попов), марш („Пионерски марш“ – К. Цибулка) и други. В концертите Бончо Бочев включва трудни за изпълнение безмензурни песни като „Жълта пеперуда“ от Л. Пипков или такива като „Гайдар“ от Св. Обретенов с характерния ритъм на ръченицата. Голям дял заемат обработките на народни песни: „Закукалай“, „Прехвъркна птичка“, „Бре, Петрунко“ от Ф. Кутев; „Коза и пелин“ – Св. Обретенов, и други. Забележителни умения за динамично изграждане показва изпълнението на „Ако всички деца“ от Дим. Петков. Песните впечатляват публиката и изпълнителите и с различния музикален език. Хористите усвояват новото и специфичното както при българските композитори (например Константин Илиев и Александър Попов), така и при чуждите (Шостакович, Гершуин).

Репертоарът е многоезичен: руски (Дунаевски – „Летите, голуби“), украински (Леонтович – „Щедрик“), унгарски (Кодай – „Щъркелчето“), чешки (Сметана – „Прелетели лястовички“), хърватски (Готовац – „Жалба за телето“), латински (Палестрина – „Ave regina caelorum“), италиански (Монтеверди – „Su, su, su pastorelli“), немски (Шуман – „Triplet“), английски (Гершуин – „Swanee“) и т.н.

Новите творби се подбират с цел да се задържат по-дълго в репертоара. Това е важно, понеже „Бодра смяна“ изнася годишно по 40-50 концерта. Намаляват до минимум песните при чествания, празници, правителствени концерти, с които понякога бива отслабен интересът на публиката – почти една и съща при такива случаи. Тези песни и участия вече започват да се разпределят между няколко детски хора, между които е и Детският радиохор.

Постепенно усъвършенстването на методическите и организационни принципи в работата на „Бодра смяна“, заедно с усилената солфеджна подготовка, водят до много високи резултати. Между песните със сложни вокално-технически задачи са: „El grillo“ – Жоскен де Пре, „Лунна светлина“ – Дебюси и „Аве Мария“ – Шуберт (в обработка на Т. Попов), „А баю-баю“ – Лядов, 5 хорови творби („Печене на хляб“, „Хусарска песен“, „Не си отивай“, „Скитане“, „Песен на ленивеца“) – Барток, „Поема за Сталин“ – Хачатурян, и други.

В свой текст от 1967 година Васил Арнаудов коментира високото ниво на хора, като защитава позицията, че трудността на репертоара е оправдана от постигнатите резултати: *„И неведнъж са отправяни упреци към Бочев, че „Бодра смяна“ не пее само детски песни, че много от песните „измъчват“ децата, не кореспондират на възрастовите им възможности. (...) Не са ли те, които най-убедително показват огромните изпълнителски възможности на „Бодра смяна“ и ефикасността на целия музикално-педагогически процес? Смятам, че по отношение трудността на репертоара, линията на хор „Бодра смяна“ е абсолютно правилна. Тя обаче не бива да бъде сляпо копирана от другите детски хорове, които нямат възможностите на този състав.“* [Арнаудов 1967, с. 16].

Песните не се избират само по трудност. Репертоарът е съобразен с възрастта и възможностите на децата, а те постъпват в хора с различна подготовка. За да прибегне диригентът до песни, които надхвърлят рамките на жанра на детската песен, означава, че темпото, с което напредва хорът, не отговаря на наличните авторски песни, с които разполага. Детската песен все още не е натоварена с твърде големи интерпретационни задачи. Затова в репертоара на хора се срещат и песни за женски хор, например „Есенна песен“ от Т. Попов, „Разсъмване“ от В. Стоянов, „Глава ли та боли“ от Д. Петков, „Стара планина“ от М. Големинов.

За разлика от Васил Арнаудов, Агапия Баларева не подкрепя напълно степента на трудност на репертоара: *„Свидетели сме на факта, че през последните години нашите пионерски хорове, при-*

добили висока вокална техника и изпълнителска зрялост, много често включват в програмите си песни за женски хор. По този начин децата изкуствено се заемат с по-тежки и сложни задачи, отколкото би трябвало да носят, а това става за сметка на едно неприсъщо за възрастта им психологическо натоварване; затова идеите и образите, вложени от композиторите, у децата се пречупват по своему, не така, както при възрастните.“ [Баларева 1974, с. 25].

„Бодра смяна“ наистина изпълнява репертоар, който поставя по-сложни задачи, надхвърлящи стандартите на детската песен, но това е съобразено с възможностите на конкретния колектив. Бончо Бочев познава отлично апарата, с който работи – детския глас, и преценява правилно, че избраните творби са стимул за развитието на неговия хор, постигнал високо ниво на овладяване на звукоинтонационните трудности и на пресъздаване на разнообразни художествени образи.

РЕФЕРЕНТНИ ИЗТОЧНИЦИ

Библиография

- АРНАУДОВ, Васил, 1967. За диригентската работа в хор „Бодра смяна“. – В: 20 години „Бодра смяна“ (Материали от методическа конференция за обобщаване опыта на хора). София: Дворец на пионерите „Георги Димитров“, с. 16-25. [ARNAUDOV, Vasil, 1967. Za dirigentskata rabota v hor „Bodra smyana“. – V: 20 godini „Bodra smyana“ (Materiali ot metodicheska konferentsia za obobshtavane opita na hora). Sofia: Dvoretz na pionerite „Georgi Dimitrov“, s. 16-25].
- БАЛАРЕВА, Агапия, 1974. Хорово творчество. Музикални хоризонти. (1), с. 12-17. ISSN 1310-0076. [BALAREVA, Agapiya, 1974. Horovo tvorchestvo. Muzikalni horizonti. (1), s. 12-17. ISSN 1310-0076].
- БАЛАРЕВА, Агапия, 1967. Художествени постижения на хор „Бодра смяна“. – В: 20 години „Бодра смяна“ (Материали от методическа конференция за обобщаване опыта на хора). София: Дворец на пионерите „Георги Димитров“, с. 11-16. [BALAREVA, Agapia, 1967. Hudozhestveni postizhenia na hor „Bodra smyana“. – V: 20 godini „Bodra smyana“ (Materiali ot metodicheska konferentsia za obobshtavane

- opita na hora*). Sofia: Dvoretz na pionerite „Georgi Dimitrov“, s. 11-16.]
- БЕЛИВАНОВА, Киприяна, съст. и ред., 1989. *90 години от рождението на Бончо Бочев*. София: Дирекция „Пропаганда и информация“ при КАЦ. [BELIVANOVA, Kipriana, sast. i red., 1989. *90 godini ot rozhdenieto na Boncho Bochev*. Sofia: Direktsia „Propaganda i informatsia“ pri KATS.]
- БЕЛИВАНОВА, Киприана, 2001. *Бончо Бочев – време и личност*. – В: *Вълшебникът. Юбилеен сборник по случай 100 години от рождението на Бончо Бочев*. Велико Търново: ПИК, с. 49-59. ISBN 954-736-061-2. [BELIVANOVA, Kipriana, 2001. *Boncho Bochev – vreme i lichnost*. – V: *Valshebnikat. Yubileen sbornik po sluchay 100 godini ot rozhdenieto na Boncho Bochev*. Veliko Tarnovo: PIK, s. 49-59. ISBN 954-736-061-2.]
- БОЧЕВ, Бончо, 1975. *Как се създаде и израсна хор „Бодра смяна“*. София: Народна просвета. [BOCHEV, Boncho, 1975. *Kak se sazdade i izrasna hor „Bodra smyana“*. Sofia: Narodna prosveta.]
- БОЯДЖИЕВ, Крум, 1940. Софийските славейчета. *Зора*. 26 юни 1940, (6309). [BOYADZHIEV, Krum. Sofiyskite slaveycheta. *Zora*, 26 yuni 1940, (6309).]
- БОЯДЖИЕВ, Крум, 1967. Как се създаде „Бодра смяна“. В: *Хор „Бодра смяна“ на двадесет години*. София: Дворец на пионерите „Георги Димитров“, с. 26-28. [BOYADZHIEV, Krum, 1967. *Kak se sazdade „Bodra smyana“*. V: *Hor „Bodra smyana“ na dvadeset godini*. Sofia: Dvoretz na pionerite „Georgi Dimitrov“, s. 26-28.]
- ЗИДАРОВ, Камен, 1940. Образцов детски хор. Време е да се създаде представителен детски хор и в София. *Заря*. 13 юни 1940, (5642). [ZIDAROV, Kamen. Obraztsov detski hor. Vreme e da se sazdade predstavitelten detski hor i v Sofia. *Zarya*. 13 yuni 1940 (5642).]
- НАЙДЕНОВ, Асен, 1957. Талантливи сътрудници на Софийската опера. – В: *Десет години хор „Бодра смяна“*. София: Дворец на пионерите „Георги Димитров“, с. 14-17. [NAYDENOV, Asen, 1957. Talantlivi satrudnitsi na Sofiyskata opera. – V: *Deset godini hor „Bodra smyana“*. Sofia: Dvoretz na pionerite „Georgi Dimitrov“, s. 14-17.]
- СОКОЛОВ, Боян, 1979. *Изтъкнати български хорове и техните диригенти*. София: Музика. [SOKOLOV, Boyan, 1979. *Iztaknati balgarski horove i tehните dirigenti*. Sofia: Muzika.]
- ХАДЖИЕВ, Парашкев, 1967. За репертоара на „Бодра смяна“. – В: *20 години „Бодра смяна“ (Материали от методическа конференция за обобщаване опыта на хора)*. София: Дворец на пионерите „Георги Димитров“, с. 35-40. [HADZHIEV, Parashkev. Za repertoara na „Bodra

smyana“. – V: 20 godini „Bodra smyana“ (*Materiali ot metodicheska konferentsiya za obobshtavane opita na hora*). Sofia: Dvorets na pionerite „Georgi Dimitrov“, s. 35-40.]

Архив

Награди на хор „Бодра смяна“. ЦДА. ф. 1120, оп. 23, а.е. 1333-1339, с. 40 [Nagradi na hor „Bodra smyana“. TSDA. f. 1120, op. 23, a.e. 1333-1339, s. 40.]

Интернет публикации

Златната книга. Хор „Бодра смяна“ [онлайн] [прегледан 17 март 2018] Достъпен на: <http://bodrasmyana.bg/about-us/golden-book/> [Zlatnata kniga. Hor „Bodra smyana“ [viewed 17 March 2018] Available on: <http://bodrasmyana.bg/about-us/golden-book/>]

*Хор „Бодра смяна“ на сцената 1963 г.
„Bodra smyana“ choir on the stage in 1963*

Бончо Бочев и хор „Бодра смяна“ в края на концерт 1965 г.

Бончо Бочев по време на репетиция 1965 г.

